

STAVOVI GRAĐANA CRNE GORE O NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Analiza rezultata javnomnjenjskog istraživanja

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

“Ovaj projekat je realizovan uz pomoć američkog naroda kroz program USAID-a. USAID je vodeća agencija američke vlade za pružanje podrške u inostranstvu. Montenegro Advocacy program (ORT).”

STAVOVI GRAĐANA CRNE GORE O NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

- Analiza rezultata javnomnjenjskog istraživanja -

Podgorica, Mart-April 2007.

SADRŽAJ

UVODNA RAZMATRANJA _____	4
UZORAK I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA _____	5
REZULTATI ISTRAŽIVANJA _____	6
1. <i>Informisanost građana o aktivnostima NVO</i> _____	6
2. <i>Povjerenje u NVO</i> _____	8
3. <i>Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO</i> _____	10
4. <i>Djelovanje NVO (politička pozadina i prioriteti djelovanja)</i> _____	18
5. <i>Uticaj koji NVO ostvaruju</i> _____	22
U POTRAZI ZA FINALNIM INDIKATORIMA _____	26
DESET PREPORUKA ZA OSNAŽIVANJE NVO SEKTORA _____	31

UVODNA RAZMATRANJA

Nevladine organizacije u Crnoj Gori su postale sastavni dio ukupnog društveno-političkog života. Danas, u Crnoj Gori, gotovo da ne postoji oblast društvenog života a da u tom polju ne djeluje jedna ili više NVO. No, osim što se razlikuju po poljima društvenog djelanja, među nevladinim organizacijama postoji i čitav niz drugih razlika koje se mogu identifikovati na osnovu različitih kriterijuma. Jedna od vjerovatno ključnih razlika jeste stepen društvene penetracije i uticaj koji NVO ostvaruju. Drugim riječima, neke NVO imaju snažan uticaj, kako na cijelokupnu javnost, tako i na posebne institucije i društvene krugove, dok sa druge strane, svakako da jedan broj NVO nema ovaj uticaj, te se njihovo dejstvo završava negde na marginama javnog života. Takođe, u okviru samog NVO sektora značajne su razlike između pojedinih NVO sa stanovišta profesionalizma i ekspertize, i opet, u ovom pogledu, neke od NVO imaju zavidan nivo, dok su neke 's one strane' profesionalizma. Svakako da i u organizacionom pogledu postoje važne razlike u okviru samog NVO sektora. Dok neke, naime, odlikuje dobra organizacija i angažovanje većeg broja pojedinaca, djelovanje drugih NVO se nerijetko svodi na 'one man show', i bez pretenzija da se ovakva individualizacija organizacije transformiše u neki kolektivni oblik djelanja. Pored pomenutih postoje i druge razlike u NVO sektoru. Jedna od bolnih i u javnost često pominjanih razlika jeste priroda finansiranja i interes konkretnih društvenih grupa koje NVO zastupaju. Konačno, važno je napomenuti i razliku među NVO-ima sa stanovišta posljedica koje njihovo djelovanje proizvodi.

Dakle, NVO sektor nije nešto potpuno jedinstveno, cjelovito i iznutra koherentno. Prije će biti da je NVO sektor jedna heterogena struktura u okviru koje, kao u ostalom i u svim drugim oblastima društvenog života, postoje značajne razlike. Osnovno je pitanje, u ovom pogledu, na koji način javnost percipira djelovanje NVO? Da li javnost pravi razlike koje smo okvirno naveli, ili pak čitav NVO sektor percipira kao jednu cjelinu? Dalje, kakva je doista percepcija javnosti kada je NVO sektor u pitanju, i kakav uticaj nevladine organizacije ostvaruju u ukupnom javnom životu društva? Ovo su upravo i bili osnovni ciljevi istraživanja čije rezultate ćemo prezentirati na narednim stranicama. Osnovni cilj istraživanja, prema tome, bio je da se utvrde *stavovi građana prema nevladinim organizacijama*. Pored ovog osnovnog cilja, istraživanje je imalo i nekoliko posebnih zadataka. Prvo, budući da je ovo istraživanje kompatibilno sa prethodnim, koje je realizovano 2006., zadatak je bio i *komparacija stavova građana sa stanovišta osnovnih trendova*. Drugo, ovim istraživanjem smo željeli da utvrdimo i *faktore od kojih zavisi percepcija građana prema NVO*, tj. da

prikažemo stavove u analitičkom svijetlu sa stanovišta određenih socio-ekonomskih karakteristika građana. Treće, i posljednje, ovo istraživanje ima i jedan sintetički cilj, a to je formiranje jedinstvenog *Index-a NVO*, koji se sastoji iz većeg broja elemenata i koji ima funkciju formiranja jedinstvenog pokazatelja koji ćemo pratiti kroz vrijeme i na taj način imati kvalitetniji i precizniji uvid u trendove kada je stav prema NVO u pitanju.

Značaj ciljeva i zadataka opravdava samo istraživanje. I javnosti i samom NVO sektoru je potreban precizan kvantifikovan analitički uvid u problematiku o kojoj je riječ. Istraživanje će, u tom smislu, nesumnjivo ukazati na značaj NVO sektora u javnom životu društva, a svakako će postaviti određene direktive i uputstva za dalji rad NVO-a, kako u interesu građana, tako i u interesu čitavog crnogorskog društva.

UZORAK I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA

Uzorak koji je korišten u ovom istraživanju predstavlja dvostruko stratifikovan višefazni (multi – level) uzorak sa slučajnim izbornom ispitanika u finalnim jedinicama. Broj popisnih krugova je varirao od 4 – 8 u zavisnosti od heterogenosti i ukupne strukture finalnih jedinica izbora. Kao korektivni faktor primjenjeni su laki ponderi nakon obavljenog terenskog istraživanja (post-stratification sample weights) kako bi se dobila potpuna komplementarnost na osnovnu pola, nacionalne strukture i godina.

Samim istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 1032 ispitanika, od toga 47,1% muškaraca i 52,9% žena. Dakle, postoji blagi disbalans u korist ženskog dijela populacije. Struktura uzorka po godinama je u skladu sa karakteristikama populacije, tačnije, u istraživanju je učestvovalo 33,5% ispitanika starosti od 18-34 godina, 38,1% ispitanika starih između 35 i 54 godina te 28,5% ispitanika starijih od 55 godina. Nacionalna struktura: 45,6% Crnogoraca, 34% Srba, 4,4% Bošnjaka, 5,1% Albanaca, 6,7% Muslimana i 4,2% pripadnika ostalih nacionalnih skupina. Dalje, 15,2% ispitanika živi na selu, 28,3% u prigradskom te 56,5% u gradskom području. Konačno, iz sjevernog regiona uzorkom je obuhvaćeno 32,4% ispitanika, iz centralnog 44,8% i sa primorja 22,8% ispitanika. Sve navedene kategorije ispitanika su korespondentne sa karakteristikama populacije a standardna statistička greška uzorka je $\pm 1\%$.

Sa stanovišta strukture, istraživanje, a prema tome i ovaj Izvještaj, se sastoji iz nekoliko djelova. Osim seta nezavisnih varijabli, o kojima smo naprijed dali osnovne informacije istraživanje se sastojalo iz slijedećih djelova:

1. Informisanost građana o aktivnostima NVO
2. Povjerenje u NVO

3. Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO
4. Djelovanje NVO (politička pozadina i prioriteta djelovanja)
5. Uticaj NVO

Konačno, na osnovu svih ajtema korišćenih u istraživanju mi smo formirali i poseban NVO INDEX koji sumarno mjeri NVO aktivizam, uticaj i stavove prema NVO. Ovaj index je upotrebljiv za sumarni pregled po socijalnim kategorijama stanovnika, a posebno je upotrebljiv za mjerenja sa stanovišta trenda, ili drugim riječima, kroz vrijeme je moguće porediti kretanje INDEX-a i time komparativno ocijenjivati uticaj, mesto i ulogu koju NVO sektor ima u društvenom životu Crne Gore.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Informisanost građana o aktivnostima NVO

Informisanost građana o aktivnostima NVO mjereno je jednostavnim pitanjem koje je glasilo: *Kako ocjenjujete Vašu informisanost o aktivnostima nevladinih organizacija?* Isto pitanje je postavljeno i u prethodnom istraživanju i evo komparativnog prikaza distribucije odgovora:

Tabela 1. Informisanost o aktivnostima NVO

KATEGORIJE INFORMISANOSTI:	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %
Informisani (u potpunosti, veoma dobro i dobro informisani)	19.1	25.5
Djelimično informisani	41.7	38.1
Nedovoljno informisani	20.2	20.6
Neinformisani	13.9	10.6
Ne mogu da procijene	5.1	5.2

Prije svega možemo vidjeti da je nešto preko ¼ ispitanika **informisano o aktivnostima NVO, što je komparativno u odnosu na prethodno istraživanje povećanje za preko 5%** (tabela 1). Kada je riječ o informisanosti različitih socijalnih kategorija građana (tabela 1.2) možemo zaključiti slijedeće:

- Kada je o rodnim razlikama riječ, one nisu statistički značajne sa stanovišta informisanosti građana
- Građani mlađi od 30 i stariji od 60 godina su slabije informisani u odnosu na ostale kategorije po starosti

- Što je viši stepen obrazovanja građana oni su bolje informisani o aktivnostima NVO
- Oni koji žive u gradu bolje su informisani od onih koji žive u prigradskim područjima a ovi su bolje informisani od onih koji žive na selu.
- Ne postoje regionalne razlike kada je riječ o informisanosti
- Interesantno je da su, kada je o materijalnom statusu riječ, oni građani koji se nalaze 'u sredini', dakle, oni koji ne spadaju u kategoriju niti niskog niti visokog materijalnog statusa, bolje informisani o aktivnostima NVO u odnosu na preostale dvije kategorije.

Tabela 1.2: Informisanost i socijalna obilježja ispitanika

		INFORMISANI	DJELIMIČNO INFORMISANI	NEDOVOLJNO INFORMISANI	NEINFOR- MISANI	NE MOGU DA PROCIJENE	χ^2
Pol	Muški	29.3%	36.6%	20.4%	9.1%	4.6%	8,08 <i>Df</i> = 4
	Ženski	22.2%	38.9%	21.1%	12.0%	5.7%	
Starost	od 18 do 29 godina	23.9%	35.0%	22.2%	10.7%	8.1%	45,78* <i>Df</i> = 20
	od 30 do 39 godina	24.9%	44.6%	16.4%	11.7%	2.3%	
	od 40 do 49 godina	28.4%	43.2%	16.3%	10.0%	2.1%	
	od 50 do 59 godina	29.1%	37.9%	21.8%	8.3%	2.9%	
	preko 60 godina	23.0%	28.7%	27.0%	11.8%	9.6%	
Obrazo- vanje	Bez obrazov.	0.0%	20.0%	10.0%	60.0%	10.0%	58,75* <i>Df</i> = 16
	Osnovno	17.6%	34.1%	24.2%	16.5%	7.7%	
	Srednje	22.5%	38.4%	22.1%	11.6%	5.4%	
	Više	34.4%	38.7%	16.6%	6.1%	4.3%	
Naselje	Selo	19.7%	35.0%	26.8%	13.4%	5.1%	23,42* <i>Df</i> = 8
	Prigradsko	22.5%	36.9%	21.2%	15.4%	4.1%	
	Grad	28.5%	39.5%	18.7%	7.5%	5.8%	
Regija	Sjever	25.1%	37.0%	22.4%	9.9%	5.7%	7,2 <i>Df</i> = 8
	Centar	26.2%	39.6%	20.3%	8.9%	5.0%	
	Jug	24.6%	36.4%	19.1%	14.8%	5.1%	
Materijalni status	Nizak	23.9%	39.2%	19.7%	12.5%	4.7%	23,48* <i>Df</i> = 8
	Srednji	27.0%	41.3%	21.0%	6.2%	4.4%	
	Visok	24.7%	30.3%	22.1%	15.6%	7.4%	

* statistički značajno: $p < 0,05$

2. Povjerenje u NVO

Stepen povjerenja smo mjerili jednostavnom četvorostepenom ordinalnom skalom na isti način na koji je mjerenje izvršeno i 2006 godine. Pitanje je glasilo: *Kako biste ocijenili Vaše povjerenje u nevladine organizacije?*

Tabela 2. Povjerenje u NVO

STEPEN POVJERENJA	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %
Veliko povjerenje	3.6	8.1
Srednje povjerenje	32.8	34.1
Malo povjerenje	19.8	25.3
Nema povjerenja	14.4	15.7
Nema određeni stav	29.4	16.8

Dobijeni podaci nam ukazuju (tabela 2) da je povjerenje **poraslo za 4,5%, u odnosu na 2006**, kada je riječ o najvišem stepenu povjerenja i neznatno kada je riječ o srednjem stepenu povjerenja. Ključna razlika, međutim, u poređenju sa prethodnim istraživanjem jeste značajno smanjenje procenta onih koji nemaju stav. Ovaj podatak ide u prilog vidljivosti NVO sektora, ili drugim riječima, povećanje broja onih koji imaju stav ide u prilog tvrdnji da se **u javnosti u principu povećava broj građana koji imaju ‘odnos’ prema NVO sektoru**. Ukoliko uporedimo povjerenje kod različitih socijalnih kategorija ispitanika (tabela 2.2) možemo zaključiti slijedeće:

- Rodne razlike su izražene, tj. unekoliko žene imaju više povjerenja u NVO u odnosu na muškarce, ali takođe, značajno veći broj žena nema stav po ovom pitanju.
- Starije kategorije ispitanika više vjeruju NVO nego mlađe kategorije
- Razlike u obrazovanju nisu statistički značajne
- Razlike po tipu naselja, takođe, nisu statistički značajne
- Građani koji žive na sjeveru više vjeruju NVO u odnosu na one koji žive u centralnoj regiji ili na primorju
- Razlike u povjerenju po materijalnom statusu jesu statistički značajne, a podaci govore da najviše povjerenja u NVO imaju građani koji spadaju u najvišu kategoriju statusa, a zatim oni koji spadaju najnižoj kategoriji. Interesantno je da najmanje povjerenja u NVO imaju građani koji spadaju u srednju kategoriju po materijalnom statusu. Ovaj podatak je naročito

interesantan u svjetlu činjenice da upravo građani koji spadaju u srednju kategoriju statusa jesu najbolje informisani o aktivnostima NVO, kao što smo vidjeli iz prethodnog dijela istraživanja.

Tabela 2.2: Informisanost i socijalna obilježja ispitanika

		VELIKO	SREDNJE	MALO	BEZ POVJERENJA	NE MOGU DA PROCIJENE	χ^2
Pol	Muški	7.9%	31.9%	28.5%	19.0%	12.7%	20,17* Df = 4
	Ženski	8.1%	36.1%	22.8%	12.6%	20.4%	
Starost	od 18 do 29 godina	5.6%	32.2%	22.3%	19.3%	20.6%	37,13* Df = 20
	od 30 do 39 godina	5.1%	34.1%	29.4%	15.0%	16.4%	
	od 40 do 49 godina	8.4%	39.5%	22.6%	13.7%	15.8%	
	od 50 do 59 godina	11.3%	40.7%	24.0%	10.8%	13.2%	
	preko 60 godina	11.9%	23.2%	28.8%	18.6%	17.5%	
Obrazo- Vanje	Bez obrazov.	0.0%	20.0%	60.0%	20.0%	0.0%	24,03 Df = 16
	Osnovno	5.4%	27.2%	31.5%	20.7%	15.2%	
	Srednje	9.8%	32.3%	24.1%	15.7%	18.0%	
	Više	5.5%	39.9%	22.1%	17.2%	15.3%	
Naselje	Visoko	6.8%	40.2%	25.8%	11.4%	15.9%	12,40 Df = 8
	Selo	5.7%	31.8%	22.3%	22.3%	17.8%	
	Prigradsko	6.5%	34.5%	24.2%	15.7%	19.1%	
Regija	Grad	9.6%	34.5%	26.6%	13.9%	15.3%	28,57* Df = 8
	Sjever	11.4%	36.0%	18.6%	18.0%	15.9%	
	Centar	6.3%	31.1%	32.2%	14.5%	16.0%	
Materijalni Status	Jug	6.8%	37.6%	21.4%	14.5%	19.7%	32,62* Df = 8
	Nizak	8.6%	36.9%	23.1%	13.9%	17.5%	
	Srednji	6.2%	38.2%	28.1%	13.1%	14.3%	
	Visok	9.9%	22.0%	24.1%	22.8%	21.1%	

* statistički značajno: $p < 0,05$

3. Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO

Sastavni dio istraživanja bili su i stavovi prema nevladinim organizacijama u nekim ključnim segmentima koje tretira javno mnjenje. Mreža ajtema koja je korišćena u istraživanju je identična onoj koja je korišćena u prethodnom istraživanju, te je stoga moguće porediti podatke (tabela 3).

Tabela 3. Stavovi prema NVO

STAV	SLAGANJE		NESLAGANJE		BEZ STAVA	
	2006	2007	2006	2007	2006	2007
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	36.2	40.8	28.2	36.5	35.6	22.6
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja	59.2	59.6	14.3	26.6	26.5	13.8
Rad nevladinih organizacija treba zabraniti jer služe interesima stranih država	20.6	15.3	54.0	62.9	25.4	21.7
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	57.6	55.3	18.3	26.5	24.1	18.2
Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove	68.1	62.5	10.4	19.6	21.5	17.9
Političke partije i njihovi lideri ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema	61.0	54.9	11.1	23.0	27.8	22.1
Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještim pojedincima da se dočepaju novca i uticaja	66.7	45.5	13.7	32.7	19.6	21.9

Prvi stav koji glasi: *Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske* u osnovi mjeri stepen slaganja sa tvrdnjom koja predstavlja operacionalizaciju same definicije nevladinih organizacija. U našem istraživanju sa ovom tvrdnjom su se u manjem ili većem stepenu složili 40,8% ispitanika (36,2% 2006). Sa istom tvrdnjom se ne slaže 36,5% (28,2% 2006), dok je 22,6% onih koji nemaju stav (35,6% 2006). Komparativno, osnovni nalaz je da se smanjio broj onih koji nemaju stav, i ovo ide u prilog tvrdnji da **NVO postaju sastavni dio ukupnog društvenog i političkog života**, te da sve veći broj građana formira stav prema nevladinim organizacijama. Upravo zbog manjeg broja onih koji nemaju stav **povećao se broj kako onih koji se slažu sa stavom da su nevladine organizacije neprofitne i nepartijske, tako i onih koji se sa ovim stavom ne slažu**. Komparativno, iako se u apsolutnim brojevima povećao broj onih koji imaju pozitivan stav, u većoj mjeri se povećao broj onih koji imaju negativan stav.

Drugi stav glasi: *Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja* i ovaj stav operacionalizuje jednu od ključnih uloga koje nevladine organizacije treba da obavljaju. Sa ovim stavom se slaže 59,6% ispitanika, što je na nivou prethodne godine, dok se sa ovim stavom ne slažu 26,6% ispitanika, **što je značajno povećanje u odnosu na 2006** (14,3%). Ključna razlika, i ovog puta, je u broju onih koji nemaju stav, naime, samo 13,8% ispitanika nemaju stav za razliku od čitavih 26,5% onih koji nisu imali stav 2006. Dakle, smanjenje broja onih koji nemaju stav, dovelo je do povećanja broja onih koji se ne slažu sa stavom da su nevladine organizacije dobra mogućnost samoorganizovanja građana, ali ne i do povećanja onih koji se slažu sa ovim stavom.

Treći stav glasi: *Rad nevladinih organizacija treba zabraniti jer služe interesima stranih država*, i ovo je u osnovi jedan negativno intoniran stav, ali ujedno i stav koji se može čuti u javnosti kod onih koji generalno imaju negativan stav prema NVO. U našem istraživanju broj onih koji se slažu sa ovim stavom je 15,3% (20,6% 2006), dok se sa istim stavom ne slažu 62,9% (54,0% 2006), dok je broj onih koji nemaju stav 21,7% (25,4% 2006). Dakle, kada je o ovom indikatoru reč, **nesumnjivo se poboljšao imidž NVO**, jer se smanjuje procenat onih koji vjeruju da nevladine organizacije služe interesima stranih država.

Četvrti stav glasi: *Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast* i ovaj stav, takođe, operacionalizuje jednu od veoma važnih uloga nevladinih organizacija. Sa ovim stavom slaže se 55,3% građana (57,6% 2006), dok se ne slaže 26,5% (18,3% 2006). Konačno, 18,2% ispitanika nema stav, po ovom pitanju za razliku od 24,1% građana koji nisu imali stav po ovom pitanju 2006. Dakle, **kada je o ovom indikatoru riječ mjerimo blagi negativni trend**.

Peti stav glasi: *Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove.* Sa ovim stavom u istraživanju se složilo 62.5% ispitanika (68,1% 2006), dok se sa istim stavom ne slaže 19,6% ispitanika (10.4% 2006). Konačno, po ovom pitanju nemaju stav 17,9% ispitanika za razliku od 21.5% onih koji nijesu imali stav 2006. Prema tome, i **po ovom indikatoru postoji negativan trend**, pri čemu je ne samo smanjen broj onih koji nemaju stav nego je izvršena i redistribucija onih koji se slažu i onih koji se ne slažu sa ovom tvrdnjom.

Šesti stav glasi: *Političke partije i njihovi lideri ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema,* i ovaj stav posredno mjeri uticaj koje NVO imaju na politički život u Crnoj Gori. Sa ovim stavom se slaže 54.9% ispitanika, što je manje u odnosu na 61.0% (2006) ali i dalje nadpolovično u odnosu na ukupan uzorak. Dalje, sa stavom se ne slaže 23.0% ispitanika, što je povećanje u odnosu na 11.0% (2006), dok je onih koji nemaju stav po ovom pitanju 22.1% i opet manje u odnosu na 27.8% (2006). Dakle, u ovom pogledu mjerimo pozitivan trend, ili drugim riječima, **javnost smatra da se povećao uticaj djelovanja NVO na političke partije u Crnoj Gori**, iako još uvek većina građana smatra da je taj uticaj veoma mali.

Poslijednji stav u ovom setu ajtema glasi: *Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještih pojedincima da se dočepaju novca i uticaja,* i ovaj stav mjeri negativan odnos prema nevladinim organizacijama. Sa tim stavom u našem istraživanju se slaže 45.5% ispitanika, što je značajno manje u odnosu na 66.7% iz prethodnog istraživanja (2006). Konsekventno, 32.7% ispitanika se ne slaže sa ovim stavom što je znatno više u odnosu na 13.7% (2006). Stav po ovom pitanju nema 21.9% građana, što je nešto više u odnosu na prethodno istraživanje (19.6% 2006). Prema tome, u ovom pogledu **bilježimo snažan pozitivan trend, budući da je broj onih koji NVO vide kao sredstvo za sticanje novca i uticaja pojedinaca smanjen za 1/5.**

Dakle, trendovi su na neki način ambivalentni. U pojedinim aspektima mjerimo pozitivne a u drugim negativne trendove. No, metodološki, praksa mjerenja stavova je pokazala da je poređenje na nivou individualnih ajtema u principu nepouzđano. Ovo zato što su vrijednosti na ajtemima ordinalnog tipa i tiču se procjene, a sama procjena varira ne samo kroz vrijeme nego je zavisna i od čitavog niza marginalnih i situacionih varijabli. U praksi društvenih istraživanja, mnogo bolji način da se prate trendovi u ovom pogledu jeste formiranje **skala** koje predstavljaju sumarizaciju stavova koji se odnose na jednu dimenziju, u ovoj situaciji **stavova prema NVO**. Na taj način se dolazi do sintetičkih pokazatelja ukupnog stava prema NVO i individualne varijacije po ajtemima se relativizuju a mjerenje je mnogo pouzđanije. Upravo ovu skalu smo formirali na osnovu ovog

istraživanja, i ona će nam u buduće služiti kao osnov za mjerenje trendova, i takođe, korišćenjem ove skale mjerićemo razlike koje postoje između različitih socio-demografskih kategorija stanovništva.

Stav prema NVO, prema tome mjerimo skalom koja se sastoji iz slijedećih tvrdnji:

- Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske
- Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja
- Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast
- Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove

Evo najpre aritmetičkih sredina na svim ajtemima (tabela 4) koje se formiraju korišćenjem četvorostepene ordinalne skale, prema tome, što je veća vrijednost aritmetičke sredine, to se ispitanici u većoj mjeri slažu sa datom tvrdnjom.

Tabela 4 Stavovi prema NVO – aritmetičke sredine po ajtemima

	N	A.S.	S.D.	Skewness
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	799	2.54	.952	-.074
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja	890	2.86	.882	-.421
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	844	2.82	.959	-.457
Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove	848	2.97	.842	-.606

Kao mjera unutrašnje konzistentnosti skale korišćena je korelaciona matrica i Cronbach's Alpha koeficijent. Na osnovu mjerenja interne strukture (tabela 5),

može se vidjeti da izabrani ajtemi stoje u koherentnom odnosu, i da ova struktura omogućava kreiranje jedinstvene skale. Dalje, Cronbach's Alpha koeficijent za čitavu skalu iznosi **0,73** te prema tome, možemo reći da skala ispunjava sve kriterijume relijabilnosti ($ALPHA > 0,70$), ili drugim riječima, ova četiri ajtema sumarno na jedan pouzdan način mjere **cjelokupni stav prema nevladinim organizacijama**.

Tabela 5. Korelaciona matrica stavova prema NVO

	Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja	Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	1.000	.500	.323	.276
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako riješavaju važna društvena pitanja		1.000	.469	.469
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast			1.000	.416
Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove				1.000

Dalje, skalu smo formirali kao aritmetičku sredinu svih četiri ajtema koji je sačinjavaju. Drugim riječima, svaki ispitanik je dobio svoj skor na osnovu odgovora na sva četiri ajtema koji sačinjavaju skalu. U tabeli 6 data je distribucija skorova skale stava prema nevladinim organizacijama.

Tabela 6 Distribucija vrijednosti na skali: STAV prema NVO

	N	%
1.00	37	3.8
1.25	4	.4
1.33	3	.3
1.50	12	1.2
1.67	14	1.5
1.75	24	2.5
2.00	109	11.2
2.25	53	5.4
2.33	26	2.7
2.50	80	8.2
2.67	30	3.1
2.75	90	9.2
3.00	207	21.2
3.25	57	5.9
3.33	34	3.5
3.50	68	6.9
3.67	14	1.4
3.75	44	4.5
4.00	69	7.0
Total	975	100.0

Dalje, u tabeli 7 date su osnovne statističke karakteristike skale stava prema NVO. Dakle, na skali od 1-4 aritmetička sredina je 2,78 a medijana 3. Prema tome, ovaj podatak po sebi govori da **u javnosti preovladava pozitivan stav prema NVO**. Kao kontrolni pokazatelj može se uzeti i podatak o zakrivljenosti distribucije (negativan predznak) koji potvrđuje naprijed iznešenu tezu. Dakle, ovaj sintetički podatak nam govori o tome kakav je u cjelini stav javnosti prema NVO i korišćenjem ovog podatka možemo kroz vrijeme da pratimo da li se i u

kom pravcu stav javnosti prema NVO mijenja. Ovakav način mjerenja, ponavljamo, je mnogo pouzdaniji kada je riječ o praćenju trendova nego kada se trendovi prate preko pojedinih ajtema (tvrdnji).

Tabela 7 Osnovne karakteristike skale: STAV prema NVO

		Statistika
Aritmetička sredina		2.78
95% Interval povjerenja	OD	2.73
	DO	2.82
Medijana		3.00
Varijansa		0.53
Standardna devijacija		0.73
Minimum		1.00
Maximum		4.00
Opseg		3.00
Skewness (Zakrivljenost)		-0.39
Kurtosis (Spljoštenost)		-0.19

Dalje, korišćenjem sintetičkog skora na skali stava prema NVO možemo mjeriti razlike koje postoje sa stanovišta različitih socio-demografskih kategorija stanovništva. Podaci prikazani u tabeli 8 upućuju na slijedeće zaključke:

- Žene imaju pozitivniji stav prema NVO u odnosu na muškarce
- Razlike u stavu prema NVO u odnosu na godine postoje i jesu statistički značajni, ali ovo jedino u svijetlu činjenice da ispitanici stari između 50 i 59 godina imaju pozitivniji stav prema NVO u odnosu na ostale starosne kategorije, dok razlike između ostalih kategorija nisu značajne
- Kada je o obrazovanju riječ, razlike u stavu prema NVO nisu statistički značajne
- Razlike u stavu prema NVO, takođe, nisu statistički značajne kada se uporede skorovi u zavisnosti od tipa naselja.
- Regionalne razlike u stavu prema NVO su značajne, naime, najpozitivniji stav imaju stanovnici primorja, a najnegativniji stanovnici centralnog regiona
- Kada je o materijalnom statusu riječ, ne postoje statistički značajne razlike između onih koji pripadaju niskom, srednjem i višem sloju.

Tabela 8. Socio-demografske razlike u stavu prema NVO

		ARITMETIČKA SREDINA	<i>F TEST</i>
Pol	Muški	2.72	4,18* <i>Df</i> = 1
	Ženski	2.82	
Starost	od 18 do 29 godina	2.67	3,44* <i>Df</i> = 4
	od 30 do 39 godina	2.71	
	od 40 do 49 godina	2.79	
	od 50 do 59 godina	2.92	
	preko 60 godina	2.76	
Obrazo- Vanje	Bez obrazov.	2.95	1,07 <i>Df</i> = 4
	Osnovno	2.66	
	Srednje	2.79	
	Više	2.82	
	Visoko	2.71	
Naselje	Selo	2.88	2,11 <i>Df</i> = 2
	Prigradsko	2.73	
	Grad	2.77	
Regija	Sjever	2.80	12,53* <i>Df</i> = 2
	Centar	2.66	
	Jug	2.96	
Materjalni Status	Nizak	2.74	0,29 <i>Df</i> = 2
	Srednji	2.78	
	Visok	2.79	

* *statistički značajno: p < 0,05*

4. Djelovanje NVO (politička pozadina i prioriteta djelovanja)

U ovom dijelu istraživanja koristili smo dva pitanja koja su različita po svojoj prirodi, ali koja osvjetljavaju nekoliko važnih aspekata stavova javnog mnjenja. Prvo u ovom setu je glasilo: *NVO služe ostvarivanju interesa kojih grupa?*

Tabela 9. Čiji interes ostvaruju nevladine organizacije

STAV	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %
Građana Crne Gore i opšte dobro	26.0	33.3
NVO lidera	16.8	15.8
Vlade	8.6	7.6
Političkih partija	6.8	7.5
Stranih država	4.4	5.3
Ne može da procijeni	37.4	30.6

U poređenju sa podacima dobijenih u prethodnom istraživanju (2006), podaci koje smo dobili ovog puta ukazuju na pozitivan trend (tabela 9). Naime, ukupan broj onih koji nemaju stav se smanjio za gotovo 7%, tj, i po ovom indikatoru mjerimo bolje upoznavanje građana sa ukupnim djelovanjem NVO. Zatim, za 7.3% je **veći broj građana koji smatraju da NVO ostvaruju interese građana Crne Gore i služe opštem dobru**, dok su sve ostale razlike marginalne i u granici standardne statističke greške. Analizom podataka sa stanovišta različitih socio-demografskih karakteristika ispitanika može se zaključiti slijedeće (tabela 9.2):

- Između muškaraca i žena postoje statistički značajne razlike, prvenstveno u tome što muškarci u većoj mjeri smatraju da NVO ostvaruju interese NVO lidera i političkih partija u poređenju sa ženama. Takođe, žene u mnogo većem broju slučajeva nemaju stav po ovom pitanju
- Razlike po starosnoj dobi nisu statistički značajne
- Ispitanici sa završenom srednjom školom u većem stepenu smatraju da NVO ostvaruju interese građana, u odnosu na ostale kategorije. Ispitanici koji su visoko obrazovani u većoj mjeri vjeruju da NVO služe interesima NVO lidera. Ispitanici sa osnovnim obrazovanjem u većoj mjeri vjeruju da NVO ostvaruju interese političkih partija. Građani koji spadaju u ovu kategoriju, takođe, češće nemaju stav o ovom pitanju u odnosu na ostale

Tabela 9.2 Stavovi o interesima koje NVO ostvaruju i socijalna obilježja ispitanika

SOCIJALNO OBILJEŽJE ISPITANIKA		NEVLADINE ORGANIZACIJE SLUŽE OSTVARIVANJU INTERESA %						
		1*	2*	3*	4*	5*	6*	χ^2
Pol	Muški	32.0%	17.5%	8.9%	10.6%	6.0%	24.9%	27,01* Df = 5
	Ženski	34.0%	14.4%	6.3%	4.6%	4.8%	35.9%	
Starost	od 18 do 29 godina	28.8%	17.6%	7.3%	8.2%	5.6%	32.6%	20,40 Df = 20
	od 30 do 39 godina	30.7%	14.4%	8.4%	4.7%	8.4%	33.5%	
	od 40 do 49 godina	38.4%	15.3%	5.8%	8.4%	4.7%	27.4%	
	od 50 do 59 godina	35.1%	18.0%	8.3%	7.3%	2.0%	29.3%	
	preko 60 godina	33.9%	14.1%	7.9%	9.6%	5.6%	28.8%	
Obrazovanje	Bez obrazovanja	60.0%	10.0%	20.0%	0.0%	0.0%	10.0%	42,16* Df = 20
	Osnovno	27.5%	15.4%	7.7%	13.2%	2.2%	34.1%	
	Srednje	35.4%	13.1%	6.7%	5.6%	5.7%	33.4%	
	Više	30.7%	20.2%	7.4%	9.8%	4.9%	27.0%	
	Visoko	25.2%	25.2%	9.2%	9.9%	7.6%	22.9%	
Naselje	Selo	28.5%	18.4%	6.3%	2.5%	5.7%	38.6%	18,32* Df = 10
	Prigradsko	37.1%	12.7%	8.2%	8.6%	3.4%	29.9%	
	Grad	32.6%	16.8%	7.5%	8.2%	6.0%	28.8%	
Regija	Sjever	36.5%	13.8%	9.0%	7.2%	5.4%	28.1%	22,45* Df = 10
	Centar	27.8%	19.4%	7.8%	8.8%	5.0%	31.3%	
	Jug	39.7%	11.5%	5.1%	5.1%	5.6%	32.9%	
Materijalni status	Nizak	32.1%	17.2%	7.5%	8.0%	6.6%	28.5%	24,53* Df = 10
	Srednji	34.1%	17.3%	6.0%	4.4%	5.1%	33.2%	
	Visok	32.8%	11.6%	10.8%	12.1%	3.9%	28.9%	

* **statistički značajno: p < 0,05** Legenda: 1*/ Građana Crne Gore i opštem dobru; 2*/ NVO lidera; 3*/ Vlade; 4*/ Političkih partija; 5*/ Stranih država; 6*/ Ne može da procijeni

- Ispitanici koji žive u prigradskim naseljima u većoj mjeri vjeruju da NVO ostvaruju interese građana, dok oni koji žive na selu u većoj mjeri su uvjereni da NVO služe interesima NVO lidera. Oni koji pripadaju ovoj kategoriji, takođe, češće nemaju stav po ovom pitanju u odnosu na ostale kategorije
- Građani koji žive u centralnom regionu u manjoj mjeri u odnosu na ostale vjeruju da NVO ostvaruju interese građana, i uz to oni u većoj mjeri vjeruju da NVO ostvaruju interese svojih lidera.

- Ispitanici koji su višeg materijalnog statusa u manjoj mjeri vjeruju da NVO ostvaruju interese NVO lidera, ali u većoj mjeri u odnosu na ostale kategorije vjeruju da NVO ostvaruju interese vlade i političkih partija

Drugo pitanje u ovom setu bilo je: *U kojoj oblasti života je angažovanje NVO najpotrebnije?* Podaci su komparativni u odnosu na prethodno istraživanje i oni pokazuju (tabela 10) da **nema značajnijih razlika u odnosu na prošlogodišnju sondažu.**

Tabela 10 Oblasti djelovanja NVO

OBLAST DJELOVANJA / RANG PRIORITETA	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %
1. Borba protiv korupcije	22.0	23.3
2. Ljudska prava	18.1	21.8
3. Socijalna briga i humanitarni rad	13.4	10.9
4. Nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave	10.9	12.7
5. Borba protiv narkomanije i alkoholizma	10.0	12.4
6. Nešto drugo (sve navedene oblasti)	7.4	2.4
7. Ekologija	6.4	4.5
8. Prava žena	3.6	5.4
9. Bezbjednost u saobraćaju	2.5	2.3
10. Obrazovanje	1.7	0.8
11. Zaštita potrošača	1.6	0.6
12. Kultura i umjetnost	1.1	1.5
13. Zaštita prava svojine	0.7	0.6
14. Zaštita životinja	0.7	0.6

Naime, najveći broj ispitanika (23.3%) smatra da je **borba protiv korupcije** najvažnija oblast djelovanja nevladinih organizacija a zatim se ističe da je borba za **ljudska prava** slijedeća oblast po važnosti (21.8%). Od preostalih oblasti javnost još smatra da su značajni: **nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave** (12,7%), **borba protiv narkomanije i alkoholizma** (12,4%) i **socijalna briga i humanitarni rad** (10,9%). Posmatrano sa stanovišta različitih socio-demografskih karakteristika (tabela 10.2) možemo izvesti slijedeće analitičke zaključke:

- Muškarci više od žena insistiraju na borbi protiv korupcije kao i na tome da NVO trebaju da se bave nadgledanjem vlade i lokalne samouprave, dok žene u većoj mjeri u odnosu na muškarce insistiraju na svim ostalim oblastima.

- Najmlađa kategorija ispitanika insistira na borbi protiv narkomanije i alkoholizma. Stari između 30 i 39 godina insistiraju više u odnosu na ostale kategorije na oblasti nadgledanja vlade i lokalne samouprave, dok kategorija između 40 i 49 godina u nešto većoj mjeri u odnosu na ostale insistira na borbi protiv korupcije i kriminala. Konačno, dvije najstarije kategorije u nešto većoj mjeri u odnosu na ostale insistiraju na socijalnoj brizi i humanitarnom radu.
- Po obrazovanju ne postoje statistički značajne razlike

Tabela 10.2 Oblasti djelovanja NVO i socijalna obeležja ispitanika

SOCIJALNO OBILJEŽJE ISPITANIKA		OBLAST DJELOVANJE NVO %						χ^2
		1*	2*	3*	4*	5*	6*	
Pol	Muški	29.7%	19.7%	16.6%	9.5%	8.3%	16.2%	43,74 * Df = 5
	Ženski	18.2%	23.7%	8.7%	14.8%	13.2%	21.3%	
Starost	od 18 do 29 godina	23.6%	21.9%	10.3%	17.6%	8.6%	18.0%	33,08 * Df = 20
	od 30 do 39 godina	23.3%	24.2%	15.8%	9.3%	8.4%	19.1%	
	od 40 do 49 godina	26.3%	15.3%	11.1%	14.7%	11.1%	21.6%	
	od 50 do 59 godina	24.5%	22.5%	11.8%	11.8%	15.2%	14.2%	
	preko 60 godina	18.1%	23.2%	14.1%	7.9%	13.6%	23.2%	
Obrazovanje	Bez obrazovanja	10.0%	40.0%	10.0%		10.0%	30.0%	28,15 Df = 20
	Osnovno	18.7%	12.1%	6.6%	15.4%	17.6%	29.7%	
	Srednje	24.9%	22.0%	12.1%	13.0%	10.5%	17.5%	
	Više	22.8%	22.8%	16.0%	8.6%	9.9%	19.8%	
	Visoko	20.6%	25.2%	12.2%	13.7%	9.9%	18.3%	
Naselje	Selo	24.8%	29.9%	5.1%	10.8%	11.5%	17.8%	19,01 * Df = 10
	Prigradsko	21.3%	21.6%	11.3%	14.4%	11.7%	19.6%	
	Grad	23.8%	19.9%	15.2%	11.8%	10.4%	18.8%	
Regija	Sjever	21.8%	20.3%	9.9%	11.6%	12.8%	23.6%	43,07 * Df = 10
	Centar	25.3%	17.1%	16.0%	15.1%	10.8%	15.8%	
	Jug	21.4%	33.3%	10.3%	8.1%	8.5%	18.4%	
Materijalni status	Nizak	22.2%	25.3%	12.8%	13.1%	8.6%	18.1%	18,19 Df = 10
	Srednji	21.9%	21.9%	13.2%	13.6%	10.9%	18.5%	
	Visok	28.1%	16.0%	11.7%	8.2%	14.7%	21.2%	

* *statistički značajno*: $p < 0,05$ Legenda: 1*/ Borba protiv korupcije 2*/ Ljudska prava; 3*/ Nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave; 4*/ Borba protiv narkomanije i alkoholizma; 5*/ Socijalna briga i humanitarni rad; 6*/ ostalo

- Ispitanici koji žive na selu u većoj mjeri insistiraju na ljudskim pravima u odnosu na ostale, dok oni koji žive u prigradskom području više u odnosu na ostale insistiraju na borbi protiv narkomanije i alkoholizma. Konačno, oni koji žive u gradu u većoj mjeri u odnosu na ostale insistiraju na nadgledanju rada vlade i lokalne samouprave
- Posmatrano po regionima, stanovnici sjevera u nešto većoj mjeri insistiraju na humanitarnom i socijalnom radu, dok stanovnici centralne regije nešto više u odnosu na ostale insistiraju na nadgledanju rada vlade i lokalne samouprave i borbi protiv narkomanije i alkoholizma, dok stanovnici primorja u nešto većoj mjeri insistiraju na zaštiti ljudskih prava
- Razlike po materijalnom statusu nisu statistički značajne kada je riječ o prioritetnim oblastima djelovanja nevladinih organizacija

5. Uticaj koji NVO ostvaruju

Uticaj koji NVO ostvaruju u društvu mjeran je sa dva posebna pitanja u upitniku. Prvo pitanje glasi: *Kakav je uticaj NVO-a na rješavanje ključnih društvenih problema u Crnoj Gori?* Podaci iz prošlogodišnjeg i ovog istraživanja dati su u tabeli 11.

Tabela 11 Uticaj koji NVO ostvaruju

STAV:	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %
Veliki	4.8	7.2
Srednji	15.2	18.8
Mali	33.9	39.9
Nikakav	20.1	19.4
Ne može da procijeni	26.0	14.8

Podaci ukazuju da je riječ o **blagom pozitivnom trendu obzirom da je povećan broj onih koji smatraju da NVO imaju veliki i srednji uticaj**. No, i ovoga puta indikativno je da je značajno manji procenat onih koji ne mogu da procjene uticaj koji ostvaruju nevladine organizacije. Posmatrano sa stanovišta različitih socio-demografskih karakteristika ispitanika može se zaključiti slijedeće:

- Žene smatraju da NVO ostvaruju veći uticaj u odnosu na muškarce
- Ispitanici stari između 30 i 50 godina smatraju da NVO ostvaruju manji uticaj u odnosu na ostale starosne kategorije

- Ispitanici sa visokim obrazovanjem smatraju da NVO ostvaruju manji uticaj u odnosu na ostale obrazovne kategorije
- Stanovnici seoskih područja smatraju da NVO ostvaruju veći uticaj u poređenju sa stanovnicima grada i prigradskih područja
- Stanovnici sjeverne regije vjeruju da NVO ostvaruju veći uticaj u poređenju sa stanovnicima ostalih regiona
- Ispitanici koji imaju nizak materijalni status smatraju da NVO ostvaruju veći uticaj u odnosu na ostale dvije kategorije materijalnog statusa

Tabela 11.2 Uticaj koji NVO ostvaruju i socijalno-demografska obilježja

SOCIJALNO OBILJEŽJE ISPITANIKA-STAV		VELIKI	SREDNJI	MALI	NIKAKAV	NE MOGU DA PROCIJENIM	χ^2
Pol	Muški	7.5%	16.8%	42.4%	24.3%	8.9%	35,44* Df = 4
	Ženski	6.8%	20.5%	37.5%	15.2%	20.0%	
Starost	od 18 do 29 godina	7.7%	21.9%	33.9%	19.3%	17.2%	28,97* Df = 16
	od 30 do 39 godina	3.3%	20.1%	41.1%	21.5%	14.0%	
	od 40 do 49 godina	5.3%	17.4%	39.5%	20.5%	17.4%	
	od 50 do 59 godina	8.3%	20.1%	47.5%	15.2%	8.8%	
	preko 60 godina	11.2%	14.0%	38.2%	20.2%	16.3%	
Obrazo- vanje	Bez obrazov.	0.0%	20.0%	20.0%	10.0%	50.0%	33,55* Df = 16
	Osnovno	6.6%	12.1%	39.6%	17.6%	24.2%	
	Srednje	8.5%	19.0%	38.0%	19.3%	15.2%	
	Više	6.7%	20.9%	42.3%	17.8%	12.3%	
	Visoko	3.0%	18.2%	42.4%	28.0%	8.3%	
Naselje	Selo	5.8%	18.6%	34.0%	14.7%	26.9%	25,98* Df = 8
	Prigradsko	6.9%	20.3%	37.8%	22.7%	12.4%	
	Grad	7.6%	18.2%	42.6%	19.1%	12.5%	
Regija	Sjever	11.4%	23.7%	29.3%	15.0%	20.7%	52,46* Df = 8
	Centar	4.5%	16.8%	45.4%	22.7%	10.6%	
	Jug	6.4%	15.7%	44.3%	19.1%	14.5%	
Materijalni status	Nizak	8.6%	24.7%	36.1%	18.9%	11.7%	40,62* Df = 8
	Srednji	4.2%	18.0%	45.0%	16.2%	16.6%	
	Visok	9.9%	11.6%	35.3%	27.2%	15.9%	

statistički značajno: p < 0,05

Drugo pitanje koje mjeri uticaj koji NVO ostvaruju glasi: *Da li je aktivnost ili projekat neke nevladine organizacije direktno uticao na Vas i Vaše interese?* Dakle, ovo pitanje se direktno odnosi na individualno iskustvo koje su imali građani kada je djelovanje NVO u pitanju. Uporedni podaci su dati u tabeli 12

Tabela 12 Direktnan uticaj NVO na pojedinca

STAV	DAMAR 2006 %	CEDEM 2006 %
Da	10.8	15.3%
Ne	75.5	68.8%
Ne zna - ne može da procijeni	13.6	15.8%

Podaci su jednostavni i jednoznačni, **broj onih na koje su projekti neke od NVO imali uticaj se povećao za 50%**. Međutim, još uvijek njihov ukupan broj nije naročito veliki i kreće se na nivou 15-tak %. Posmatrano sa stanovišta različitih socio-ekonomskih kategorija (tabela 12.2) može se zaključiti slijedeće:

- Ne postoje rodne razlike u pogledu direktnog uticaja NVO
- Razlike po godinama starosti, takođe, nisu statistički značajne
- NVO su ostvarile veći uticaj na pojedince sa višim i visokim obrazovanjem nego na one sa nižim i srednjim obrazovanjem
- NVO se uticale u većoj mjeri na pojedince koje žive u gradu nego na one koji žive na selu i u prigradskim naseljima
- Regionalno, razlike u ovom pogledu nisu statistički značajne
- Kada je o materijalnom statusu riječ, djelovanje nevladinih organizacija je u većoj mjeri imalo uticaj na pojedince koji pripadaju visokom materijalnom statusu u odnosu na one koji pripadaju srednjem ili nižem sloju

Tabela 12.2 Direktan uticaj NVO na pojedinca po socijalnim obilježjima

		DA	NE	NE MOGU DA PROCIJENIM	χ^2
Pol	Muški	15.6%	69.9%	14.6%	0,99 <i>Df</i> = 2
	Ženski	15.3%	67.8%	16.8%	
Starost	od 18 do 29 godina	12.0%	66.1%	21.9%	11,01 <i>Df</i> = 8
	od 30 do 39 godina	16.8%	68.7%	14.5%	
	od 40 do 49 godina	15.3%	71.6%	13.2%	
	od 50 do 59 godina	16.0%	69.4%	14.6%	
	preko 60 godina	18.2%	68.8%	13.1%	
Obrazovanje	Bez obrazov.	10.0%	80.0%	10.0%	23,27* <i>Df</i> = 8
	Osnovno	10.9%	66.3%	22.8%	
	Srednje	13.1%	71.4%	15.5%	
	Više	21.5%	60.7%	17.8%	
	Visoko	25.0%	64.4%	10.6%	
Naselje	Selo	12.1%	63.1%	24.8%	31,50* <i>Df</i> = 4
	Prigradsko	8.9%	72.3%	18.8%	
	Grad	19.4%	68.6%	12.0%	
Regija	Sjever	13.8%	70.7%	15.6%	7,13 <i>Df</i> = 4
	Centar	15.1%	71.1%	13.8%	
	Jug	17.8%	62.3%	19.9%	
Materijalni Status	Nizak	12.8%	72.5%	14.7%	20,78* <i>Df</i> = 4
	Srednji	12.5%	71.1%	16.4%	
	Visok	24.2%	58.9%	16.9%	

statistički značajno: p < 0,05

U POTRAZI ZA FINALNIM INDIKATORIMA

Jedan od ciljeva istraživanja bio je **formiranje INDEX-a javnog mnjenja NVO sektora**. Ovaj INDEX predstavlja finalni sumarni pokazatelj koji u osnovi mjeri **NVO aktivizam kroz percepciju javnog mnjenja**. Index je sastavljen iz četiri elementa i to su:

- Stav prema NVO (skala formirana na osnovu četiri gore navedena ajtema)
- Informisanosti o radu NVO
- Uticaju koji NVO ostvaruju
- Povjerenju u NVO

Dakle, sumarizacijom ova četiri aspekta dobijen je jedinstveni INDEX koji mjeri ukupnu percpeciju NVO, a koji se prema tome sastoji iz stava prema NVO, informisanosti o njegovom radu, povjerenju u NVO, te uticaju koji NVO ostvaruje. Konzistentnost INDEX-a provjerena je internim korelacijama i Cronbach's ALPHA koeficijentom. Na osnovu korelacione matrice (tabela 13) može se vidjeti da je riječ o solidnoj strukturi, a Cronbach's ALPHA koeficijent za INDEX iznosi **0,73** i ovaj podatak opravdava formiranje INDEX-a.

Tabela 13 Korelaciona matrica ajtema INDEX-a NVO

	informisanost	poverenje	uticaj	Stav	Cronbach's Alpha
Informisanost	1.000	.426	.302	.217	0,726
Povjerenje	.426	1.000	.483	.518	
Uticaj	.302	.483	1.000	.437	
Stav	.217	.518	.437	1.000	

Sumarizacija skora je izvršena optimizacijom vrijednosti od 10 do 100, ili drugim riječima ovo su marginalne vrednosti INDEX-a (teorijski minimalna i maksimalna vrednost). Distribucija skora može se vidjeti na grafikonu br. 1. a statističke karakteristike INDEX-a mogu se vidjeti u tabeli br. 14. Ovi pokazatelji pokazuju da je riječ o solidnoj distribuciji a uporedne vrijednosti medijane i aritmetičke sredine ukazuju da se srednje vrijednosti mogu koristiti kao sumarni pokazatelji ukupnog skora. Dalje, aritmetička sredina INDEX-a je **57, 46**, što je nešto ispod polovine ukupnog skora, a ovaj podatak potvrđuje i pozitivno zakrivljena distribucija (Skewnees). Dakle, trenutna vrijednost INDEX-a NVO u Crnoj Gori je nešto manja od prosječne vrijednosti, tj. **stav prema NVO je u svemu nešto više negativan nego pozitivan.**

Grafikon 1 INDEX NVO

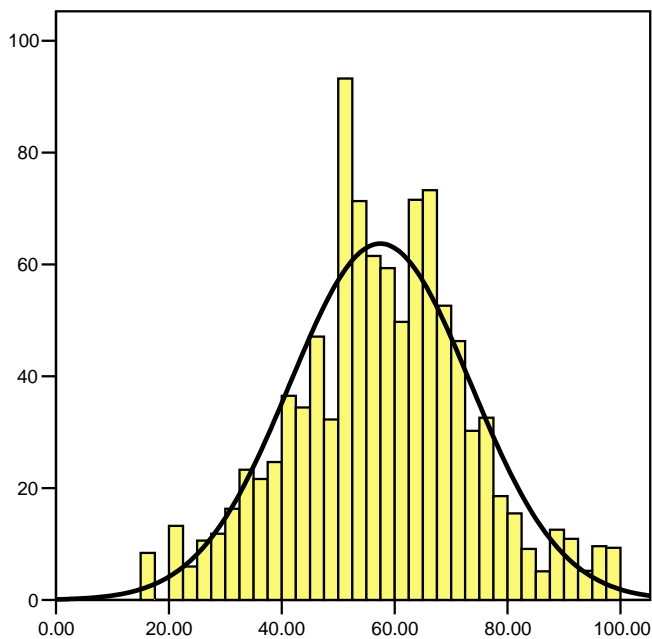

Tabela 14. Osnovne statističke karakteristike INDEX-a NVO

		Statistika
Aritmetička sredina		57.46
95% Interval povjerenja	OD	56.48
	DO	58.45
Medijana		57.36
Varijansa		256.84
Standardna devijacija		16.03
Minimum		16.67
Maximum		100.00
Opseg		83.33
Zakrivljenost (Skewness)		0.031
Spljoštenost (Kurtosis)		0.093

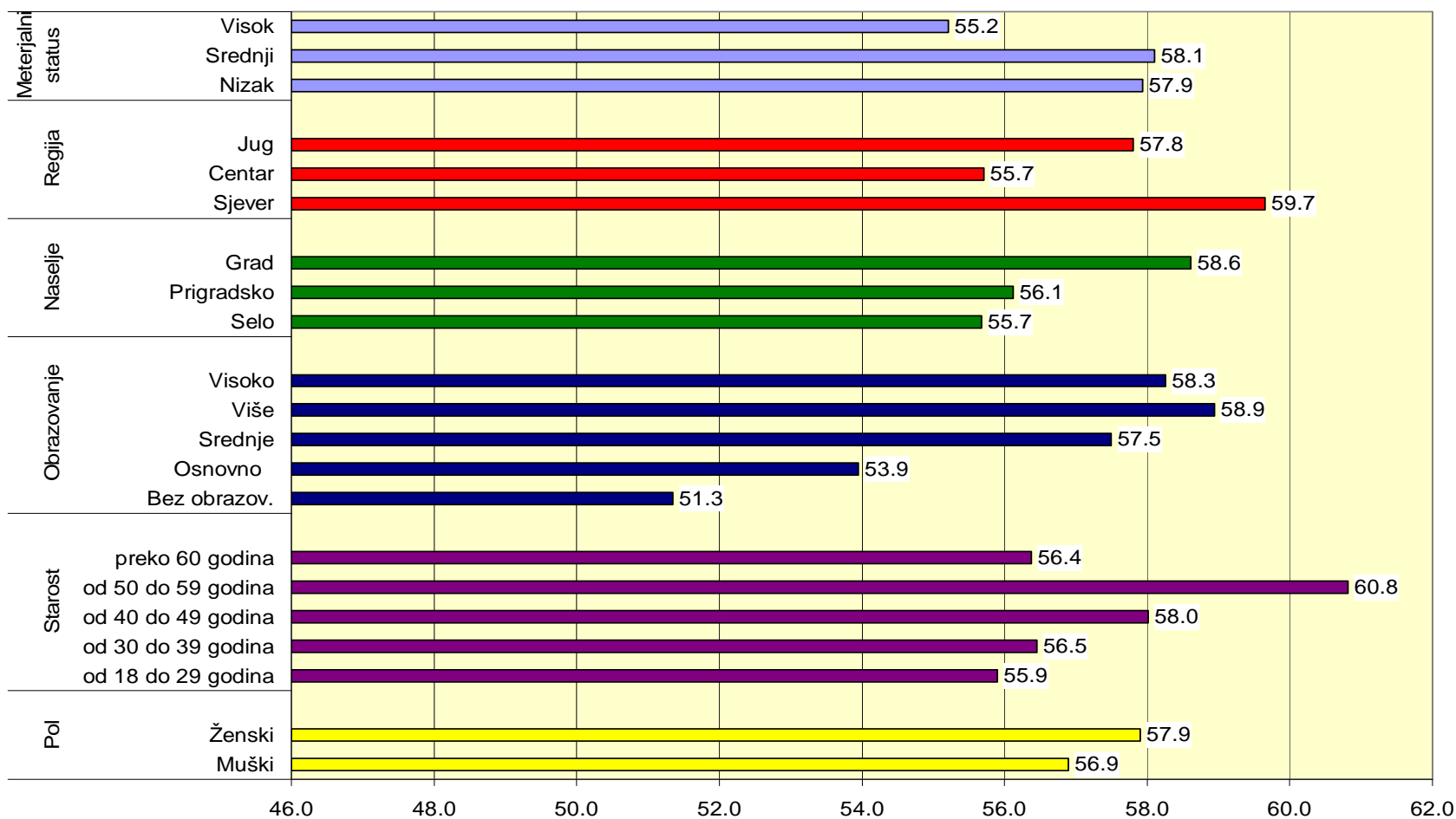
Osnovna vrijednost INDEX-a, međutim, jeste da se prati kroz vrijeme i na taj način primjenom iste metodologije moći ćemo da identifikujemo trendove i da utvrdimo u kom pravcu se NVO kreću, makar kada je percepcija javnog mnjenja u pitanju. Dalje, vrijednosti INDEX-a su najbolji mogući sumarni pokazatelj kada je riječ o stavovima različitih kategorija građanstva na osnovu socio-demografskih obilježja (grafikon br. 2). Podaci pokazuju da postoje značajne razlike u percepciju NVO u odnosu na socio – demografska obeležja ispitanika. Sve razlike su date i u tabeli 15 sa F-testom kao mjerom statističke značajnosti utvrđenih razlika u vrijednostima INDEX-a

Tabela 15. INDEX NVO: socio-demografske razlike

SOCIJALNO OBILJEŽJE ISPITANIKA		INDEX	F TEST
Pol	Muški	56.9	0,98 Df = 1
	Ženski	57.9	
Starost	od 18 do 29 godina	55.90	3,26 * Df = 4
	od 30 do 39 godina	56.45	
	od 40 do 49 godina	58.01	
	od 50 do 59 godina	60.81	
	preko 60 godina	56.38	
Obrazo- Vanje	Bez obrazov.	51.3494	1,86 Df = 4
	Osnovno	53.9487	
	Srednje	57.4942	
	Više	58.9455	
	Visoko	58.2531	
Naselje	Selo	55.6723	3,48 * Df = 2
	Prigradsko	56.1209	
	Grad	58.6106	
Regija	Sjever	59.6563	5,98 * Df = 2
	Centar	55.7071	
	Jug	57.8026	
Materijalni Status	Nizak	57.9385	2,76 Df = 2
	Srednji	58.1075	
	Visok	55.2158	

statistički značajno: $p < 0,05$

Grafikon 2 INDEX NVO i socijalno-demografske karakteristike

Na osnovu analize dobijenih vrijednosti INDEX-a u perspektivi različitih socio-demografskih karakteristika ispitanika može se analitički zaključiti slijedeće* :

- Razlike između muškaraca i žena nisu statistički značajne, dakle, ne može se reći da žene bolje percipiraju NVO u odnosu na muškarce ili obrnuto
- Nevladine organizacije najbolje percipiraju građani stari između 50 i 59 godina u odnosu na sve ostale kategorije, dok se za razlike između ostalih starosnih grupacija ne može reći da su značajne
- Razlike u obrazovanju postoje, ali su značajne samo ako se uporede vrijednosti INDEX-a za građane koji imaju osnovnu školu sa ostalim kategorijama (podatak o onima bez škole nije pouzdan). Dakle, može se reći da građani koji imaju osnovnu školu lošije percipiraju NVO u odnosu na kategorije višeg stepena obrazovanja, pri čemu razlike između srednjeg, višeg i visokog obrazovanja nisu statistički značajne
- Percepcija nevladinih organizacija u gradskom području je bolja od percepcije u prigradskom i seoskom području, pri čemu razlike u percepciji između prigradskog i seoskog područja nisu statistički značajne.
- Percepcija NVO je najbolja u sjevernom regionu, lošija je na primorju a najlošija u centralnom regionu Crne Gore
- Razlike u percepciji NVO između građana koji imaju srednji i onih koji imaju nizak materijalni status nisu statistički značajne, ali je percepcija građana koji spadaju u kategoriju visokog statusa lošija u odnosu na percepciju preostale dvije kategorije.

* Uz F – test za mjerenje razlika korišćen je i Lavenov test za mjerenje jednakosti varijanse kao i LSD Post-hoc test

UMJESTO ZAKLJUČKA

- DESET PREPORUKA ZA OSNAŽIVANJE NVO SEKTORA -

Svi ključni analitički zaključci su već dati u gornjem tekstu, i to po svim segmentima istraživanja, prateći same ciljeve istraživanja. S toga se na ovom mjestu nećemo baviti sumarijacijom napred iznesenih konkluzija, već ćemo pokušati da damo jedan set preporuka na osnovu cjelokupne analize i svih saznanja do kojih smo došli ovim istraživanjem. Pri tom, sve preporuke su, naravno, zasnovane jedino na rezultatima istraživanja te je moguće da ne uvažavaju neke aspekte realnosti a koje se tiču NVO. Osnovni cilj preporuka jeste mogućnost **boljeg imidža nevladinih organizacija u javnosti**. Pri tom, naravno, smatramo da nije potrebno opravdavati potrebu za poboljšanjem imidža nevladinih organizacija, obzirom da je oslanjanje na javnost jedna od osnovnih funkcija i smisao postojanja NVO. Slijede preporuke sa analitičkim komentarima:

1. Iako imamo pozitivan trend u pogledu informisanosti o radu nevladinih organizacija, još uvijek samo nešto preko ¼ populacije tvrdi da je dovoljno informisano o radu NVO sektora. Prema tome, veoma je važno **povećati broj ljudi koji su informisani o radu NVO**. U ovom pravcu moguće je razmisliti o korišćenju alternativnih kanala informisanja (flyeri, dopisi, isl.) kako bi informacije koje se šalju ‘odozgo’ efektivnije došle do samih građana. U ovom pogledu posebna pažnja mora se posvetiti građanima koji imaju niži nivo obrazovanja, kao i onima koji žive na seoskim područjima
2. Kada je riječ o povjerenju u nevladine organizacije bilježimo pozitivan trend, ali je još uvek **mali broj onih koji imaju u potpunosti povjerenje u NVO**, budući da ni svaki 10-ti građanin nema veliko povjerenje. Posebno se mora povesti računa **da se povjerenje poveća kod mladih kategorija stanovništva**. Problem se, međutim, ogleda u pitanju: Kako povećati povjerenje? Odgovor je naravno: realizacijom konkretnih projekata koji su u interesu samih građana i diseminacijom ovih projekata sa naglaskom na banchmarketing.
3. Kada je o samim stavovima prema NVO riječ, oni predstavljaju refleks sveukupnog djelovanja NVO i za sad, može se reći da je **sam stav pozitivan i da ga treba jednostavno vremenom pratiti i eventualno identifikovati jezgra negativnog stava prema NVO**. U ovom pogledu

- treba voditi računa da je trenutno najnegativniji stav mlađih kategorija stanovnika kao i onih koji žive u centralnom regionu, prema tome, upravo u ovim segmentima se mora uložiti napor za poboljšanje imidža NVO.
4. Trećina građana smatra da **nevladine organizacije služe interesima građana i opštem dobru i u ovom pogledu imamo jako pozitivan trend**, što je jako dobar podatak. Prema tome, čini se da je u ovom segmentu pronađen dobar recept i treba samo nastaviti istim putem.
 5. Kada je o područjima djelovanja riječ, očito je da građani zahtevaju intervenciju NVO u onim područjima u kojima su problemi najizraženiji, i jednako u onim područjima gde država ne pokazuje dovoljno efikasnosti. Preciznije, građani smatraju da se NVO moraju usmeriti na slijedeće oblasti i to po sledećem redu: **borba protiv korupcije, zaštita ljudskih prava, nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave, borba protiv narkomanije i alkoholizma i socijalna briga i humanitarni rad**. Nepotrebno je napominjati da će bolji fokus na ova područja imati blagotvorno i pozitivno dejstvo na sve ostale aspekte (povjerenje u NVO npr.)
 6. Uticaj koji NVO ostvaruju, po mišljenju građana nije zadovoljavajući, iako i u ovom pogledu mjerimo blagi pozitivan trend. Dakle, **ili zaista NVO nemaju dovoljan uticaj na društveni život, ili se ne radi dovoljno na promociji aktivnosti NVO-a**. U prvom slučaju, treba se fokusirati na konkretne i za građane važne probleme, a u drugom poboljšati promociju aktivnosti NVO.
 7. Djelovanje nevladinih organizacija je uticalo direktno na relativno mali broj građana (15-tak procenata). Međutim, iako je ovaj procenat mali u odnosu na 2006 to je poboljšanje za 50%! Prema tome, izgleda da je riječ o **jako pozitivnom trendu involviranja sve većeg broja građana u aktivnosti NVO** i upravo je ovo jedna od najvažnijih stvari koje NVO moraju uraditi, dakle, **uključiti što veći broj građana u svoje aktivnosti i izbjeći autizam i promociju lidera NVO**.
 8. Sumarno, na osnovu INDEX-a percepcije, možemo reći da ima i više nego dovoljno prostora za poboljšanja stanja u NVO sektoru. Prvo, **neophodno je više raditi sa mlađim kategorijama stanovništva**. Podatak da je percepcija kod mlađih kategorija lošija nego kod starijih ne znači nužno da NVO više djelaju u interesu starijih građana. Ovo jednako može da znači da

mladi imaju veća očekivanja od NVO-a. Bilo kako bilo, **mlade je potrebno mnogo više uključiti u rad NVO i jako je važno baviti se onim temama i pitanjima koja su u skladu sa interesima i očekivanjima mlade populacije.** Dalje, jako je važno **unaprijediti rad nevladinih organizacija u seoskim područjima,** jer je tu percepcija znatno lošija. Dakle, NVO nisu ekskluzivno rezervisane za one koji žive u gradu, te prema tome treba raditi na osnaživanju NVO sektora u seoskim područjima. Konačno, interesantno je da je percepcija NVO najlošija u centralnom regionu, pri čemu je upravo u ovom regionu najintenzivnije djelovanje nevladinih organizacija. Ovo ide u prilog tvrdnji da **određeni broj NVO-a zaista djeluje tako da proizvodi negativan stav javnosti, i bilo bi više nego uputno identifikovati razloge negativnog stava prema NVO** kod građana koji nesumnjivo imaju i informacija i iskustva kada je djelovanje NVO u pitanju.

9. Kako bi se proizveo efekat osnaživanja nevladinih organizacija i kako bi se iste približile građanima, veoma je važno **sistematski pratiti trendove i dešavanja u NVO sektoru.** Pri tom, u okviru samog NVO sektora bi bilo jako dobro naći organizacione mehanizme za sistematsko praćenje dešavanja u NVO sektoru i to ne samo na osnovu percepcije javnog mnjenja nego i na osnovu korišćenja objektivnih pokazatelja, pri čemu bi se komplementarno sa INDEX-om percepcije koristio i jedan objektivni INDEX NVO aktivizma koji bi uključio mjerenje svih ključnih objektivnih indikatora koji reflektuju aktivnosti, djelovanje i efekte akcija i projekata nevladinih organizacija.

10. Potrebno je **poboljšati unutrašnju komunikaciju i organizaciju samih nevladinih organizacija,** obzirom da se bez obzira koliko hetegorene bile, NVO pojavljuju u javnosti kao jedna cjelina tj. kao jedan sektor. Poboljšanjem unutrašnje organizacije i učvršćivanjem veza između NVO postižu se dva veoma važna efekta, prvo, komplementarne NVO će brže i efikasnije da postižu ciljeve koje su unutar zajedničkog polja djelovanja, i drugo, javnost će sasvim sigurno da pozitivno reaguje na ove procese jer će se samoj javnosti poslati jasna i pozitivna poruka da sve NVO rade u interesu građana i opšteg društvenog dobra.

Analizu izvršili

Dr Miloš Bešić

Dr Veselin Pavićević

CEDEM - Odeljenje za empirijska istraživanja

CRNVO - Centar za razvoj nevladinih organizacija
USAID/ORT Montenegro Advocacy Program
CEDEM – Centar za demokratiju i ljudska prava
